

Gebruik van de kwispedoor op Schiermonnikoog

Ron de Haan (hanenhof@planet.nl)

Tijdens een zéér zéér regenachtige dag op ons vakantie adres te Schiermonnikoog dook ik maar weer eens in de rijk gevulde boekenkast van onze gastheer, waar ik in één van de vele boeken die aan de eilander historie zijn gewijd een leuke passage vond over het gebruik van de kwispedoor die ik jullie niet wil onthouden.

Historie van de kwispedoor

Maar eerst een stukje geschiedenis van de kwispedoor. Reeds voor het midden van de 17e eeuw was deze spuugpot al bekend bij de rokende en pruimende bevolking. Het ontstaan van de kwispedoor, overigens een typisch Hollandse uitvinding, is het directe gevolg van het in zwang raken van het "pruimen". Er ontstaat veel speeksel in de mond maar ook tijdens het "roken" van de zeer sterke tabak vormde zich veel speeksel. Dus zocht men naar een oplossing en die vond men in de vorm van een bolvormig soms hexagonaal potje met of zonder oor, met een brede schotel en relatief nauwe opening. De schotel ving het uitgespuugde vocht op en door de nauwe opening verdween het in het potje waardoor het eruit spatten tot een minimum werd beperkt. Uit de overlevering zijn prachtige aardewerken (o.a. Delfts) en porseleinen voorbeelden bekend in musea en particuliere collecties. Verder worden ze met regelmaat tijdens opgravingen gevonden vooral in beerputten. De 17e eeuwse modellen hebben soms een kleinere schotel dan de 18e eeuwse kwispedoores maar er bestaan ook vele uitzonderingen. De porseleinen 18e eeuwse modellen zijn op bestelling gemaakt in China (het bekende Chine de Commande) maar ook in Japan (b.v. in Imari uitvoering). In de 19de en begin 20ste eeuw werd de kwispedoor uit veel meer verschillende materialen gemaakt zoals glas geëmailleerd ijzer, messing, koper en tin. De afbeeldingen en versieringen zijn divers van een simpel bloemetje tot een volledig tafereel op de Delftse en Chinese kwispedoores. Het gebruik van de kwispedoor hield stand tot in het begin van de 20ste eeuw en pas toen het pruimen uit de mode raakte verdween ook de kwispedoor.

Toerisme op Schiermonnikoog

In het midden van de 19e eeuw kwam het toerisme op Schiermonnikoog maar moeilijk op gang. De heer Mr. J.E. Banck, toenmalig eigenaar van het eiland, besepte dat het eiland niet zonder deze inkomsten kon. Het grootste gedeelte van de beroepsbevolking was zeevarend en dat eiste ook z'n tol waardoor er veel weduwen en wezen in armoedige omstandigheden

Twee kleine blauwe kwispedoors van het einde van de 17e eeuw of begin 18e eeuw

Kwispedoors uit resp. eind 17e /begin 18e eeuw en eerste helft 18e eeuw

Witte en messing kwispedoors uit de eerste helft 18e en midden 19e eeuw

leefden (in 1860 was 90 % van de beroepsbevolking zeevarend). Toerisme zou dan het toverwoord kunnen zijn. Mr.J.E. Banck gaf daarom aan burgemeester Worm, als een soort gezant, de opdracht een inventarisatie te maken van alle huizen die als "logement" konden dienen of al als logement bekend waren maar misschien voor verbetering in aanmerking zouden kunnen komen. Na een aantal adressen bezocht te hebben kwam hij zo ook bij het logement van de heer Schaafsma en tekende daar onderstaande anekdote in zijn verslag op.

De anekdote:

Bij den Heer Schaafsma is de situatie wezenlijk anders. Het logement, zoo het deze naam mag dragen dient voor de hier wonende varensmensen en anderen hier tehuis behoorenden, dien er groot genot in schijnen te scheppen "Tabakspruimgier" over groote afstanden weg te kwietsen in eene kwispedoor. Daartoe zijn deze kwispedooeren op eenige plaatzen gesteld. Doch aankomenden, minder bequamen, in het richten der tabaksgier, missen zooals het zich laat raden menigmaal het doel. Daarom ververscht den Heer Schaafsma dagelijks het zand der vloer. Het moge voor zeelieden en dorpelingen een aangenamen verblijfplaats zijn, voor gasten van de badinrichtinge is het niet een geschikten plaats te overnachten. De Heer Schaafsma is bereid den Gelagkamer te voorzien van eenen houten vloer en het tabakpruimen tijdens het badseizoen te verbieden.

Literatuur;

- 100 jaar VVV Schiermonnikoog 1899-1999. Van Bedstede tot Appartement Lay-out en druk studio/drukkerij PK84, Auteur Durk Th. Reilmsma
- Van Gouwenaar tot bruyère pijp Georg Alfred Brongers W.Gaade B.V. Amerongen 1978
- Nicotiana Tabacum Theodorus Niemeyer N.V. Groningen, Holland 1964

Inschrijving gestart

Medio 2011 verschijnt de monografie met als titel **PRODUCTIECENTRA VAN NEDERLANDSE KLEIPIJPEN - EEN OVERZICHT VAN DE STAND VAN ZAKEN -** geschreven door: Jan van Oostveen en Ruud Stam.

Bestellen kan door inschrijving via <http://www.productiecentra.tabakspijp.nl/> en het verschuldigde bedrag over te maken op te
Delft. Als het verschuldigde bedrag voor 1 juni 2011 is overgemaakt krijgt u een korting van 3 euro.

Als u schriftelijk besteld dient u naam, adres, telefoonnummer en E-mailadres te vermelden en of het boek wordt afgehaald (in Gouda, Delft of Tiel) of moet worden opgestuurd..

Bij inschrijving en betaling voor 1 juni kost het boek € 29,50, normale prijs € 32,50. Verzendkosten € 4,-. Besteladres: '

Achttiende eeuwse kwispedor. Zie pagina 2362

Engels type van de tabaksrookklisteer. Zie pagina 2374